

Avrupa Birliği Genişleme Politikalarında Meşrulaştırma: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Batı Balkanların Karşılaştırmalı Analizi*

Önder CANVEREN**

Çağlar ÖZTÜRK***

Özet

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kıtada barış ve refahın yeniden tesisi için kurulan Avrupa Birliği (AB) 1973, 1981, 1986 ve 1995 yıllarındaki genişlemeler ile üye sayısını 15'e çıkartmıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra siyasi koşulluluk ve dış teşvik modeli üzerinden 2004 ve 2007 genişlemesi ile Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkelerini bünyesine dâhil eden AB, 2013 yılındaki Hırvatistan genişlemesi ile 28 üyeli bölgesel ve küresel bir aktör haline gelmiştir. Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra Balkanlarda barış ve istikrarın tesisi, yeniden yapılanma ve geçmişle yüzleşme gibi konularda inisiyatif alan Birlik, 2003 Selanik Zirvesi'nde Batı Balkan devletlerine adaylık perspektifi sunmuştur. Çalışmada Birliğin genişleme politikasında her iki bölge için hangi söylemleri, hangi gerekçelerle öncüllediği ve hangi meşrulaştırma araçlarını kullandığı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu amaçla tümdengelim yöntemiyle Sjursen'in modellediği pragmatik, siyasi-etik ve ahlaki yaklaşım üzerinden Genişleme Strateji Belgeleri, Zirve Sonuç Bildirgeleri ve Parlamento Kararlarının içerik analizleri yapılmıştır. Her iki bölge için, genişlemenin muhtemel kazanımları üzerinden pragmatik söylemler geliştirildiği gözlemlenmektedir. Buna rağmen MDA genişlemesi, kıtadaki bölünmüşlüğü sonlandıracak olan tarihsel ve siyasi bir sorumluluk üzerinden çerçeveslendirilirken; Batı Balkan genişlemesi, Avrupalı norm ve değerlerin yayılması yoluyla barış ve istikrarın tesisi ve coğrafi konumun yaratacağı fırsatlar üzerinden meşrulaştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Genişleme, Merkezi ve Doğu Avrupa, Batı Balkanlar, Meşrulaştırma, Avrupalılaştırma

Legitimization in European Union's Enlargement Policies: A Comparative Analysis between Central and Eastern European Countries and the Western Balkans

Abstract

The European Union (EU), which was established for the restoration of peace and prosperity after the Second World War, increased its members to 15 after the 1973, 1981, 1986 and 1995 enlargements. The EU, which included Central and Eastern European (CEE) countries in 2004 and 2007 through the political conditionality and external incentive model, following the collapse of the Berlin Wall, became a regional and global actor, including 28 countries following the Croatia's membership in 2013. After the disintegration of Yugoslavia, the Union commenced some initiatives, such as the establishment of peace making and stability in the Balkans, reconstruction and confront the past for the region. The EU initiated the candidacy perspective to the Western Balkan countries at the 2003 Thessaloniki Summit. In this article, we examined which discourses, for what causes, and which legitimization tools were used by the Union in its enlargement policy comparatively for the Western Balkans and CEE cases. For this purpose, content analysis of the Enlargement Strategy Papers, Summit

* Bu çalışma, ilk yazarın 2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı kapsamında TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

** Araş. Gör., İngilizce Uluslararası İlişkiler Bölümü, İşletme Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, onder.canveren@gmail.com

*** Araş. Gör., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Antalya Bilim Üniversitesi, çağlar.ozturk@antalya.edu.tr

Declarations, and Parliamentary Decisions are conducted through the pragmatic, political-ethical and moral approaches, modelled by Sjurssen in a deductive method. It is observed that pragmatic discourses have been dominated over the possible gains of enlargement for both regions. Nevertheless, CEE enlargement is framed by a historical and political responsibility that would end the division; Western Balkan enlargement is legitimized as the way to create peace and stability through the spread of European norms & values and opportunities originated from the geographical location.

Keywords: European Union, Enlargement, Central and Eastern Europe, Western Balkans, Legitimization, Europeanization.

1. Giriş

Avrupa kıtasında barış ve refahın yeniden tesisi için altı ülkenin (Belçika, Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda) bir araya gelerek kurdukları Avrupa Birliği (AB), bir ekonomik bütünleşme örneği olarak zaman içerisinde derinleşmiş, yeni üyelerin dâhil edilmesi ile de genişlemiştir. AB'nin nasıl bir örgütlenme ve iş birliği modeli olduğu/olması gerektiği sıkça tartışılmış, buna bağlı olarak literatürde alternatif bütünleşme teorileri üzerinden 'bir aktör olarak AB' sorunsallaştırılmıştır.² Maastricht Antlaşması (1992) sonrasında Birliğin derinleşme ve genişlemesi ivme kazanmış, sonraki yıllarda hem genişleme hem de derinleşme gündemi üzerinden AB'de demokrasi açığı ve meşruiyete ilişkin tartışmalar başlamış ve eleştiriler artmıştır.

Birliğin genişleme politikası bu tartışmalarda merkezî bir öneme sahiptir. Öyle ki bir bütün olarak AB kurumlarını ve yakın coğrafya da dâhil Avrupa siyasetini doğrudan etkileyen gündem başlıklarından birisi, Birliğin genişleme politikasıdır. Genişleme, karar alma süreçlerinden kurumsal yapılanmaya, dış sınırlardan kişilerin serbest dolaşımına kadar çok geniş bir alanda ve çok farklı aktörler üzerinde etki ve sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle genişleme süreci, ülke kamuoyları tarafından yakinen takip edilmekte, artan oranda da siyasi partilerin gündemini ve seçmen davranışlarını etkilemektedir (Green-Pedersen, 2007).

Birlik politikalarının meşruiyetine ilişkin tartışmalar, Soğuk Savaş sonrası dönemde genişleme gündemi ile paralellik göstermektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Birliğin ilk ve temel gündemi, tek parti/tek adam rejimlerinin yıkılmasını takiben Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkelerinin üyelik perspektifi üzerinden siyasi değişim ve toplumsal dönüşümlerini sağlamak olmuştur. MDA genişlemesini, 2003 yılı Selanik Zirvesi'nde bu kez Yugoslavya'nın dağılmasından sonra kurulan Batı Balkan ülkelerine adaylık perspektifi verilmesi takip etmiştir.

Türkiye'de AB siyasetini konu alan literatürde ekseriyetle Türkiye-AB ilişkilerini, müzakere sürecini ve Avrupalılaşıma literatürü üzerinden iç politikadaki yansımalarının irdelendiği gözlemlenmektedir. Başka ülke örneklerinin incelendiği çalışmalar olmakla beraber bu incelemelerde de çoğunlukla genişlemenin aday ülkeler açısından etki ve sonuçlarının ele alındığı anlaşılmaktadır. Genişleme politikalarını AB açısından ele alan sınırlı sayıda çalışmanın, genişlemenin kuramsal boyutunu (Aytuğ, 2008), ana tema ve dinamiklerini (Dinç, 2011), derinleşme-genişleme ikilemini (Akşemsettinoglu, 2011), normatif ve dönüştürücü gücünü (Eren, 2014) son olarak genişleme yorgunluğunu (Oğuz, 2013) incelediği görülmektedir.

Bu çalışmaların büyük bir kısmı derleme olmakla beraber, mukayeseli çalışmaların sınırlı sayıda kaldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenlerle MDA ve Batı Balkan örneklerinde Birlik'in amaç, beklenti ve genişlemeyi meşrulaştırmak için geliştirdiği tezler üzerinden bir incelemeye ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Uluslararası literatürde bu tarz analizlere ve

² Detaylar için bkz. AÇIKMEŞE, S. A., (2004). Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi. *Uluslararası İlişkiler*, 1(2), 1-32.

mukayeselere imkân verecek kuramsal ve kavramsal çalışmalar sınırlı olmakla beraber, bu çalışmaların özellikle 2000'lerden sonra ivme kazandığını not etmek gerekir.

Bu genel gözlemler ışığında çalışmada, Genişleme Strateji Belgeleri, Zirve Sonuç Bildirgeleri ve Parlamento Kararlarının, Maxqda programı yardımı ile nitel içerik analizleri yapılmıştır. Araştırmada, AB genişleme politikasında MDA ve Batı Balkanlar için hangi söylemlerin hangi gerekçelerle öncülleştirildiği ve hangi meşrulaştırma araçlarının kullanıldığı sorularına cevaplar aranmıştır. Tümdengelim yöntemi ile analizde Sjursen'in (2002) genişleme politikalarının meşrulaştırılması için modellediği *pragmatizm, siyasi-etik ve ahlaki* yaklaşımlar kullanılmıştır.

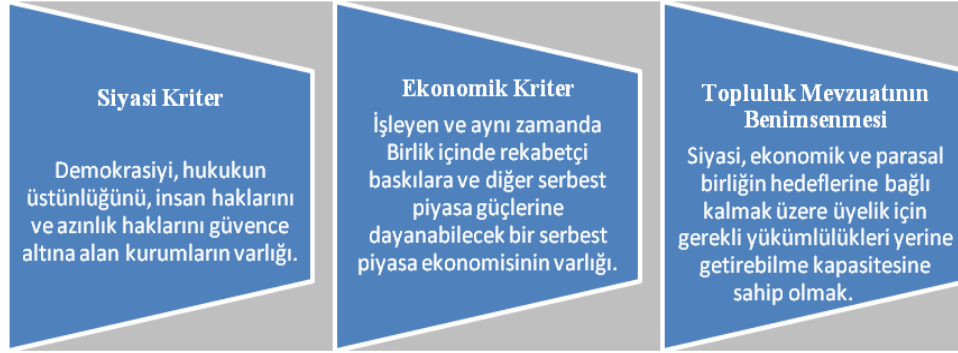
İncelemede her iki bölge için de pragmatik nedenlerin öncülleştirildiği görülmektedir. MDA genişlemesi ekseriyetle tek pazar ile ilişkilendirilirken Batı Balkanlar örneğinde bölgenin coğrafi konumunun sunduğu avantajlara odaklanıldığı görülmektedir. Buna rağmen MDA örneğinde, kıtada uzun yıllar devam eden bölünmüşlüğe son verme noktasında Birliğin tarihsel ve siyasal sorumluluğuna vurgu yapılırken, Batı Balkanlar için Avrupalı değerlerin yayılması yoluyla barış ve istikrarın inşasına odaklanıldığı görülmektedir.

2. AB Genişlemesinin Tarihsel Süreci

Birliğin kurucu antlaşması olan Roma Antlaşması'nda (1957), isteyen Avrupa devletinin Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunabileceği belirtilmiş (Madde 237), fakat Avrupa devletinden neyin kastedildiği ve üyelik için hangi koşulların gerekli olduğu ifade edilmemiştir. İlk genişleme 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın Topluluğa katılımıyla gerçekleşmiştir. 1959 yılında müzakerelere başlayan Yunanistan ise 1981 yılında Topluluğa üye olmuştur. 1986 yılındaki Akdeniz genişlemesi ile İspanya ve Portekiz, Topluluğun yeni üyeleri olmuştur.

AB'nin coğrafi sınırları üzerine tartışma ilk kez 1987 yılında Fas'ın başvurusu ile gündeme gelmiş ve kıtanın bir parçası olmadığı gerekçesiyle üyelik talebi reddedilmiştir. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'nda genişleme politikasının hukuki temeli güçlendirilmiş, 49. maddede demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi ilkeleri benimseyen her Avrupa devletinin, Birliğe üye olabileceğinin altı çizilmiştir.

AB'nin dördüncü genişlemesi dünya siyasetindeki yapısal değişimlerle ve sonrasındaki gelişmelerle yakından ilgilidir. Soğuk Savaş döneminde tarafsızlık politikası izleyen Avusturya, Finlandiya, İsveç ve Norveç Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bahsi geçen ülkeler hem siyasi hem de ekonomik açıdan Birliğin temel değer ve yönelimleriyle uyumlu olduklarından müzakere süreci hızla tamamlanmış ve ülkeler kısa süre sonra, 1995 yılında Birliğe dâhil olmuşlardır. İstisnai olarak Norveç, 1994 yılındaki referandum sonrası üyelik müzakerelerinden çekilmiştir.

Şekil 1: Kopenhag Kriterleri (1993)

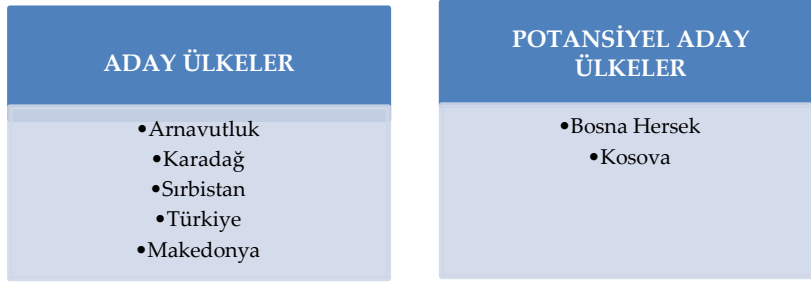
Kaynak: AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLIĞI. (2011). *22 Haziran 1993 Avrupa Birliği Konseyi Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi*. <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=302&> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2017).

Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra MDA'daki tek parti/tek adam rejimleri yıkılmış; özgür ve adil seçimleri, devamındaki reformlar takip etmiştir (Carothers, 1999: 8). Bu açıdan Soğuk Savaşın sona ermesi, sadece Avrupa siyaseti için değil, aynı zamanda Doğu bloğuna mensup ülkelerin iç politika ve rejim dinamikleri açısından da yeni bir süreci ifade etmektedir. Bu dönemde genişleme ile derinleşme politikalarını birlikte yürüten AB, bölge ülkelerinin dönüşüm sürecinde ve demokratikleşmeleri yolunda 'çıpa' görevi görmüştür (Schimmelfennig ve Scholtz, 2008). Kopenhag Kriterleri (Şekil-1) olarak tanımlanan politik, ekonomik ve mevzuata ilişkin reformları gerçekleştiren bölge ülkeleri, üyelik 'ödülüyle' Birliğe dâhil edilmiştir.³

Birlik, 1998 yılında Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Macaristan, Polonya, Slovenya ve 2000 yılında Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya için müzakereleri onaylayarak en büyük genişleme sürecini başlatmıştır. Mayıs 2004'te 10 ülke üye olarak kabul edilmiş, özellikle yolsuzlukla mücadelede yeterli performansı gösteremeyen Bulgaristan ve Romanya üç yıl sonra Birliğe dâhil olmuştur. 2013 yılındaki Hırvatistan genişlemesiyle AB, 28 üyeli bölgesel ve küresel bir güç haline gelmiştir.

MDA genişlemesi nedeniyle Lizbon Antlaşması (2007) ile revize edilen AB Antlaşması, diğer antlaşmalardan farklı olarak üye devletlerin Birlikten tek taraflı çekilme hakkını tanımlamış ve çekilme sürecinin çerçevesini oluşturmuştur (Madde 50). Lizbon Antlaşması ile gelen bu hakkın, fiilî ilk uygulaması olan, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması (Brexit) için hâlihazırda müzakereler devam etmektedir.

³ Eski Doğu Bloğu ülkelerinden Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 2004 yılında; Romanya ve Bulgaristan ise 2007 yılında Birliğe dâhil edilmiştir.

Şekil 2: Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler

Kaynak: EUROPEAN UNION. (2017). *About the EU – Countries*.
https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2017).

Kıta Avrupası'ndaki bölünmüşlük, Soğuk Savaş sonrası dönemde genişleme politikası ile sona ererken güneydoğu sınırındaki Yugoslavya, aynı tarihlerde savaş ve çatışmaların gölgesinde parçalanma sürecine girmiştir. AB'yi bir bütün olarak etkileyen ve tarihinin belki de en zorlu sınavı diyebileceğimiz kriz, Tito'nun 1980 yılında vefatından sonra ortaya çıkan ve bütün bölgeyi çatışma ve istikrarsızlığa iten Yugoslavya'nın kanlı dağılma süreci olmuştur. Savaş ve çatışmaları önlemede başarısız olan AB, Milošević rejiminin (1989-2000) sona ermesini bir fırsata dönüştürerek Sırbistan'ın da dâhil olduğu Batı Balkan ülkeleri ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları imzalamıştır. Balkanlarda yeniden yapılanmayı, geçmişle yüzleşmeyi, barış ve istikrarın tesisini; kendi refah ve güvenliği ile ilintilendiren ve bunları genişleme stratejisinin önemli hedef ve kazanımları olarak sıralayan Brüksel (European Commission, 2014: 3), 21 Haziran 2003 Selanik Zirvesi'nde bölge ülkelerini potansiyel aday ülkeler olarak ilan etmiştir. Hâlihazırda Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan, Makedonya ve Türkiye ile müzakereler devam ederken; Kosova ve Bosna-Hersek potansiyel aday ülke statüsü ile müzakerelerin başlamasını beklemektedir (Şekil-2).

3. Genişleme Politikalarında Meşrulaştırma: Literatür Taraması

Kopenhag Kriterlerinin belirlenmesi ile genişleme, ilk olarak 'değerler' Avrupasının vazgeçilmez bir aracı olarak resmedilmiştir. Bu amaçla genişleme ile Avrupalı değerlerin Avrupa dışı ülkelere yayılmasının amaçlandığı iddia edilmiştir (Mjoset, 1997: 1). Diez'e (2005: 630) göre Kopenhag Kriterlerinin bizatihi kendisi, AB'nin bu öncelikli misyonunun kanıtı niteliğindedir. Manners (2002) bu savı destekleyerek aday ülkelerde üyelik koşullarının etkisiyle gerçekleşen değişim ve dönüşümü Avrupa'nın normatif gücü olarak tanımlamaktadır. Özellikle MDA genişlemesinde 'Doğu ve Batı Avrupa'yı birleştirmek' temalı bir söylem geliştirilmiş (European Union, 2016) ve nihayetinde bölgenin siyasi ve ekonomik liberalleşme süreci, AB'nin en önemli kazanımlarından birisi olarak resmedilmiştir (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2004). Genişlemenin, daha ileri boyutta kıtadaki tüm halkları kapsayan ulus-üstü liberal bir kimliğin inşa aracı olduğu iddia edilmiştir (Schimmelfennig, 2001: 184).

İkinci olarak; Birliğin genişleme politikası, literatürde özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde 'küresel aktör olarak AB' tartışmaları çerçevesinde Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ile ilintilendirilmiştir. Genişleme politikası ve koşulluluğun altı çizilerek AB yumuşak güç, sivil güç, normatif güç ya da dönüştürücü güç olarak tanımlanmıştır (Diez ve Manners, 2007). Bugün genişleme, AB'nin en etkili ve en kurumsallaşmış dış politika aracı olarak kabul edilmektedir (Schimmelfennig ve Scholtz, 2008).

Dış politika temelli bu savların aksine Hillion (2002) genişlemeyi hukuki temele dayandırarak sürecin aday ülkelerin üyelik için gerekli koşulları yerine getirip

getirmediklerine bağlı olduğunu iddia etmektedir. Farklı olarak Hyde-Price (2006) genişlemeyi (I) AB'nin etkisi (nüfuz), (II) aday ülkeler üzerindeki asimetrisi ve (III) Birlik kurumlarının güç ve niteliği üzerinden 'güç siyaseti' ile açıklamaktadır. Yazara göre liberal yaklaşımın aksine Birlik, dış politika önceliklerini gerçekleştirme adına ilgili organların sahip olduğu asimetrik (güç) avantaj ile koşulluluk stratejisi üzerinden dış politikadaki görünümünü, etkisini ve gücünü arttırmayı amaçlamaktadır.

Komasyon, 2006 yılında yayınladığı "AB'nin Yeni Üyeleri Entegre Etme Kapasitesi Üzerine Özel Rapor/ Special Report on the EU's Capacity to Integrate New Members" başlıklı raporda genişlemenin üç unsuruna vurgu yaparak tartışmaları hukuki yaklaşım lehine evirmiştir: (I) Avrupa bütünlüğüne ilişkin ivmenin korunma kapasitesi, (II) aday ülkelerin katılım koşullarını karşılamasına yönelik katı bir koşulluluk anlayışı (III) ve son olarak daha iyi iletişim.

Üçüncü olarak genişleme, sadece Birlik için değil; aynı zamanda ulusal elitler, çıkar grupları ve geniş halk kitleleri için de önemli ve öncelikli bir gündem maddesidir. Genişleme üzerine devam eden tartışmalar, üye ülkelerde ideoloji (Marks ve Steenbergen, 2002: 889), kimlik (Hix ve Lord, 1997: 27) ya da çıkar (De Vries, 2010: 89-117) temelli yaklaşımlar üzerinden başta siyasi partiler olmak üzere seçmenlerin ve diğer aktörlerin (çıkarcı grupları, sivil toplum vs.) pozisyonlarını ve tutumlarını etkileyebilmektedir. Bu nedenlerle genişleme ikna edici savlara dayanmadığında, Birlik ile toplumlar arasında köprü görevi gören karar alıcılar için zorlu denklemler yaratmakta ve bazen veto haklarını kullanmalarına neden olmaktadır (Cotta, 2007: 138). Taggart (1998: 366) bu aktörleri, Avrupa şüphecisi (Euroscptic) olarak tanımlamakta ve özellikle sert Avrupa karşıtlarının genişlemeye bir bütün olarak karşı çıktıklarının altını çizmektedir. Bu nedenlerdir ki genişleme için her şeyden önce geniş kitleleri, karar alıcıları ve ulusal elitleri ikna edecek gerekçelerin ortaya konması önem arz etmektedir.

2003 yılında Eurobarometer tarafından yapılan kamuoyu yoklamasında genişlemeye verilen destek %46 iken karşı çıkanların oranı %35'de kalmıştır. MDA genişlemesinin sonuçlarına ilişkin 2009 yılındaki son kamuoyu yoklamasında AB'nin işleyişi (%65), istihdam (%56), kültürel farklılıklar (%54) ve güvenlik (%50) alanındaki kaygıların paylaşıldığı ortaya çıkmaktadır (Eurobarometer, 2009: 30). 2015 yılında yapılan kamuoyu yoklamasında ise genişlemeye destek verenlerin oranı %38'e gerilemiş ve %51 gibi yüksek bir oran genişlemeye karşı olduğunu belirtmiştir. Birliğin genişleme gündemine ilişkin artan bu karşıtlık, sürecin siyasal maliyetlerini arttırmakta ve AB projesinin meşruiyetine ilişkin tartışmaları, Avrupa şüphecisi aktörler lehine çevirmektedir.

Piedrafita ve Torreblanca (2005), Birliğin genişleme politikalarını üç mantık (logic) - *sonuç, uygunluk ve gerekçe* - üzerinden açıklamaktadır. Rasyonel Kuramsalcılığa dayanan ilk mantığa göre; ortaya çıkacak kazanımlar (fayda); maliyetlerden fazla olacağından (olması durumunda) genişleme, sonuç mantığı (logic of consequences) ile hareket eden Birlik için rasyonel bir tercih olacaktır. Bu noktada özellikle siyasi, ekonomik ve güvenlik temelli kazanımlara vurgu yapılmaktadır. Uygunluk mantığına (logic of appropriateness) göre genişleme, içselleştirilmiş norm ve kurallar üzerinden ilerlemekte ve meşruiyetini kolektif sorumluluk, ortak değerler ile son olarak paylaşılan ortak kimlikten almaktadır. Dil ve edimsel bağlama dayanan son mantığa göre genişleme amaç ve araç arasındaki tutarlılık ve uyum ile ahde vefaya bağlı söylemler üzerinden inşa edilmektedir. Bu son mantığa göre genişleme, hukuki bir bakış açısıyla kurumlar ve antlaşmalar üzerinden yürümekte ve meşruiyet, aday ülkenin gerekli koşulları yerine getirip getirmediğine dayanmaktadır.

Sjursen (2002) AB'nin, genişleme politikalarını üç ayrı muhakeme yöntemi üzerinden meşrulaştırma yoluna gittiğini belirtmektedir: ilki olan *pragmatik* yaklaşımda genişlemenin ortaya çıkaracağı muhtemel sonuçlar sorgulanmaktadır. Meşrulaştırma, genişlemenin Birlik ve üye ülkeler için yarar sağlayıp sağlamadığı tartışmasına dayanmaktadır. Siyasi, ekonomik ve güvenliğe ilişkin muhtemel sonuçlar (fayda/maliyet) pragmatik yaklaşımın öncelikli tematik alanları olarak sıralanmaktadır. İkinci muhakeme yöntemi olan *etik-siyasi* yaklaşım açısından genişleme politikalarının meşruiyeti, kolektif 'biz' anlayışı çerçevesinde ortak kimliğe dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre AB, hem kıtanın hem de topluluğun bir parçası olarak gördüğü ülkeleri Birliğe dâhil etme noktasında tarihsel/siyasi bir sorumluluk ve rol üstlenir. Son yaklaşım olan *ahlaki* yaklaşım ise, toplumsal iyi yaşam düsturundan hareketle ortak (Avrupalı) değerlerin altını çizmekte ve genişlemeyi, bu değerleri yaymanın bir aracı olarak görmektedir. İkincisinde olduğu gibi AB'nin bu değerlerin yayılması hususunda ahlaki bir sorumluluğunun olduğu iddia edilmektedir.

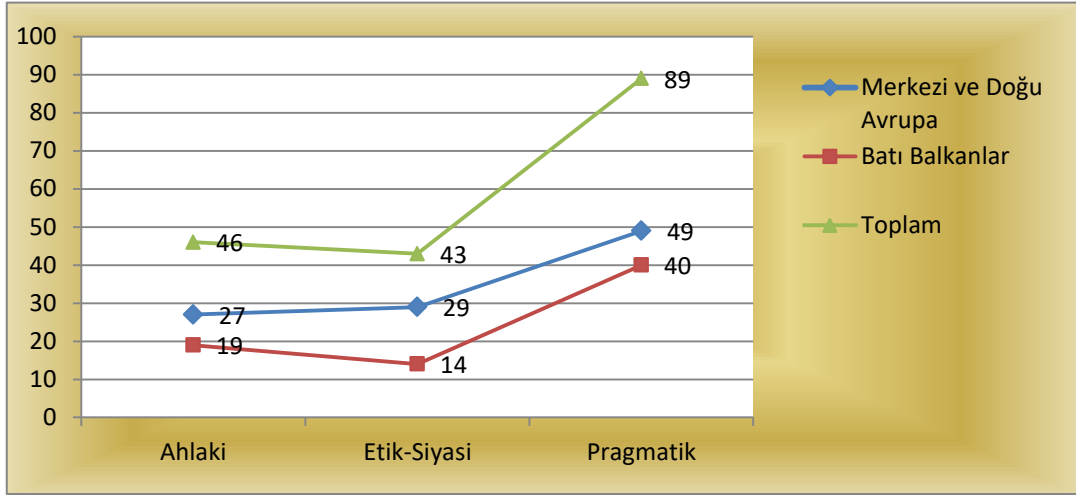
4. Araştırma Tasarımı

Çalışmanın örneklem seçiminde Birlik organlarının genişleme hususundaki rol ve sorumlulukları dikkate alınmıştır. İlk olarak Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi olarak da tanımlanan AB Liderler Zirvesi, üye ülkelerin devlet ya da hükümet başkanlarının katılımıyla yılda en az iki kere toplanmaktadır. AB Antlaşması, Zirve'nin rol ve sorumluluğunu "Birliğe, gelişimi için gerekli itici gücü sağlar ve buna yönelik genel siyasi yönelimleri ve öncelikleri belirler" (Madde-15) olarak tanımlamakta ve bu noktada özellikle ODGP'ye referans vermektedir (Madde 24-26). Liderler Zirvesi tüm kurumlar içerisinde Birlik projesinin derinleşme ve genişleme gündemi için öncelikleri ve ana politikaları belirleyerek esasında AB'nin geleceğini şekillendirmektedir. Birliğin ikinci önemli organı olan Avrupa Parlamentosu, kendisine bağlı Dışişleri Komitesi üzerinden genişlemeden sorumlu Komiser, üst düzey devlet görevlileri, uzmanlar ve sivil toplum temsilcileri ile düzenli görüş alışverişinde bulunmaktadır. Ayrıca Komisyon ile aday ve potansiyel aday ülkelerin parlamentolarıyla görüşmek suretiyle düzenli ikili ilişkiler yürütmektedir (European Parliament, 2017). AB Antlaşması uyarınca (Madde-49), herhangi bir ülkenin üyelik başvurusunun kabulü öncesinde ve müzakerelerin tamamlanmasının ardından Avrupa Parlamentosu'nun onayı gerekmektedir (Article 49 TEU).

Öte taraftan Komisyon tarafından yıllık yayınlanan Genişleme Strateji Belgeleri genişlemenin yolunu açan ve aday ile potansiyel aday ülkelerdeki güncel görünümü raporlayan belgelerdir. Komisyonun alt birimleri tarafından hazırlanan belgelerde, ülkelerin yıllık performansları değerlendirilmekte ve bu belgeler öncelikli reformlar hususunda bir rehber görevi üstlenmektedir (European Union, 2017).

Yukarıda detaylandırdığımız nedenlerden ötürü çalışmada, MDA ve Batı Balkanlar için geliştirilen meşrulaştırmaya yönelik söylemlerin karşılaştırmalı analizi için ilgili AB Organlarının yayınladığı belgeler üzerinden içerik çözümlemesi yapılmıştır. Bu amaçla Komisyon tarafından yayınlanan Genişleme Strateji Belgeleri (toplam 20 adet), Avrupa Birliği Zirve Sonuç Bildirgeleri (toplam 83 adet) ve AB Parlamentosu'nun karar ve raporları (toplam 10 adet) incelenmiştir.

Tablo 1: Kodlamaların Dağılımı

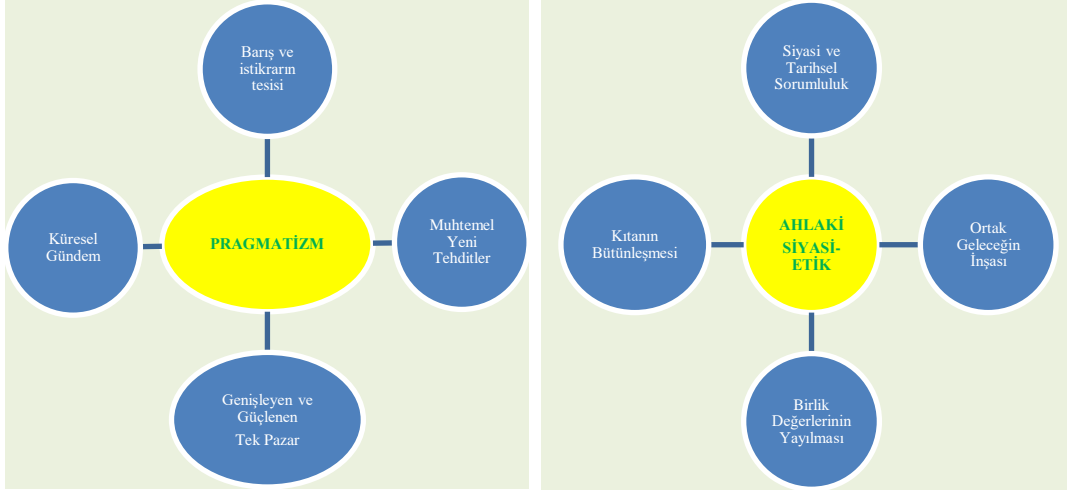

Çalışmada MDA ülkelerinin müzakere süreçlerine tekabül eden 1998-2005 yıllarına ait, Batı Balkanlar içinse 2003 Selanik Zirvesi'nden sonra yayınlanan 2004-2017 yıllarına ait belgeler incelenmiştir. İncelemede tündengelim yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla Sjursen (2002) tarafından kaleme alınan ve yukarıda detaylandırdığımız *pragmatik*, *etik-siyasi* ve *ahlaki* meşrulaştırma araçları, analizde ana temalar olarak kullanılmıştır. Toplam 178 kodlamanın yarısı (89) pragmatik tema için kodlanmış iken bunu 49 alıntı ile ahlaki referanslar takip etmektedir (Şekil-1). Maxqda programı yardımıyla belgelerin deşifre işlemi tamamlandıktan sonra her tema için ayrılan alıntılar tekrar incelenerek analiz kısmında detaylandırılmış olan alt temalar belirlenmiştir.

İçerik çözümlemesinin geçerlilik ve güvenilirliği için Bilgin'in (2006) önerdiği analizlerin iki kişi tarafından yapılması yöntemi takip edilmiştir. Tüm metinlerde, bölgelerle ilgili genel çerçevenin çizildiği kısımlar incelenerek aday ülkelerin özelde değerlendirildiği ve spesifik konuların irdelendiği kısımlar analize dâhil edilmemiştir.

5. Merkezi ve Doğu Avrupa Genişlemesi

AB'nin MDA genişlemesi için geliştirdiği meşrulaştırma araçları en temelde kar-zarar hesabına dayanan pragmatik referanslar üzerine oturmaktadır. Bu amaçla özellikle üç alt temanın ortaya çıktığı görülmektedir (Şekil-3). İlk olarak genişlemenin kıtada barış ve istikrarı sağlayacağı vurgulanmakta, devamında bölgenin özellikle ekonomik potansiyeline dikkat çekilerek Tek Pazar'ı genişleteceği ve güçlendireceğinin altı çizilmektedir. Birliğin genişleme ile ODGP ve küresel gündemi çerçevesinde özellikle bölgesel konularda daha güçlü ve aktif bir pozisyona sahip olacağı iddia edilmektedir. Bu kazanımların, bir bütün olarak hem kıtada hem de küresel düzlemde ortaya çıkacak yeni tehditlerin bertaraf edilmesinde AB'nin elini güçlendireceği vurgulanmaktadır.

Şekil 3: MDA Genişlemesinde Ortaya Çıkan Temalar

Analize dâhil edilen belgeler, sıklıkla Birliğin ortak amaç ve değerleri üzerinden genişlemenin muhtemel kazanımlarına odaklanmaktadır. Genişleme; AB’de barış, güvenlik, istikrar, demokrasi, hukukun üstünlüğü, aynı zamanda büyüme ve refahın sağlanmasına katkıda bulunacak tarihi bir fırsat olarak tanımlanmakta (Presidency Conclusion, Brüksel, 16-17 Aralık 2004: 2; Brüksel, 15-16 Haziran 2006: 17); koşulluluğa bağlı sürecin Avrupa’da gerginlik ve potansiyel çatışmaların önlenmesi, komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi ve sınır güvenliği ile azınlık sorunlarının çözülmesini teşvik ederek kıtada barış ve istikrarın korunmasını sağlayacağı altı çizilmektedir (Presidency Conclusion, Brüksel, 10-11 Aralık 1993: 18; Essen, 9-10 Aralık 1994: 5; Madrid, 15-16 Aralık 1995: 6; Lüksemburg, 12-13 Aralık 1997: 1; Helsinki, 10-11 Aralık 1999: 1; Kopenhag, 12-13 Aralık 2002: 2; European Commission, 2000: 7; 2002: 6; 2004: 2).

Benzer şekilde Avrupa Parlamentosu (2004: 3), 1990’ların başından itibaren, AB genişlemesini kıtada barışçıl yollarla entegrasyonun ilerletilebilmesi için bir fırsat olarak görmektedir. Devam eden müzakerelerin daha özde suçla mücadele, sosyal koşulları iyileştirme ve göç yönetimi için Birliğin kapasitesini arttıracığı vurgulanmaktadır (European Commission, 2000: 4). Konuyla ilgili şu ifadeler kullanılmaktadır: “Genişleme süreci, Avrupa’yı vatandaşları için daha güvenli bir yer haline getirmekte ve dünyanın daha geniş bir bölgesinde çatışmanın önlenmesi ve kontrolüne katkıda bulunmaktadır.” (European Commission, 2001: 4).

Özgürlük, güvenlik ve kısmen değerler temalı bu meşrulaştırmaların yıllar içerisinde Birliğin küresel gündemi ile ODGP çerçevesinde ele alındığı gözlemlenmektedir. Genişlemeyle ilintili en genel tez ise “Genişleme, sadece Avrupa’da değil komşu bölgelerde ve daha uzakta güvenlik ve istikrarı artıracaktır.” şeklindedir (European Commission, 2001: 4). Genişleme ile her şeyden önce Birliğin altı MDA ülkesi ve Baltık ülkelerinde ortak politik ve ekonomik değerlere dayalı olarak Birliğin nüfuzunu daha etkili bir şekilde kullanacağı (Presidency Conclusion, Brüksel, 10-11 Aralık 1993: 25; Kopenhag, 12-13 Aralık 2002: 1), genişleme ile Birlik sınırlarının Rusya, Moldova, Belarus ve Akdeniz’e dayanacağı ve bu yeni komşu ülkelerle ilişkilerin derinleşmesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir (Presidency Conclusion, Kopenhag, 12-13 Aralık 2002: 7).

Benzer bir vurgunun genişlemenin Komşuluk Politikası’na muhtemel katkıları için de yapıldığı gözlemlenmektedir (Presidency Conclusion, Brüksel, 16-17 Ekim 2003: 14). Bu amaçla özellikle Doğu Avrupa, Batı Balkanlar ve Akdeniz bölgelerine referanslar

verilmektedir (European Commission, 2002: 7). ODGP bağlamında, terörizm (European Commission, 2001: 4), göç, çevre kirliliği, yasadışı ticaret ve organize suçlar (European Commission, 2000), küreselleşmenin olumsuz sonuçları olarak sıralanmakta ve MDA genişlemesinin bunlarla mücadelede Birliğin elini güçlendireceği iddia edilmektedir (European Commission, 2000: 7; European Parliament, 2000).

Pragmatik nedenler içerisinde en yoğun vurgu genişlemenin muhtemel ekonomik kazanımları üzerinedir. “*Genişleme, AB’yi daha rekabetçi ve dinamik bir ekonomi haline getirmeye yardımcı olmaktadır.*” (Presidency Conclusion, Brüksel, 15-16 Haziran 2006: 17) denilerek genişleme ile tek pazara dâhil ülke sayısının artacağı ve pazarın genişleyeceği vurgulanmaktadır (Presidency Conclusion, Brüksel, 14-15 Aralık 2006: 2). Bu amaçla ekonomik kriterlere vurgu yapılarak müzakere sürecinin aynı zamanda aday ülkelerle üye ülkeler arasındaki farklılıkları azaltarak tek pazara hazırlama görevi gördüğünün altı çizilmektedir (Presidency Conclusion, Essen, 9-10 Aralık 1994: 4). MDA genişlemesi ile yeni tüketicilerin tek pazara dâhil olmasıyla üretim ve yatırımların artacağı (European Commission, 2001), buna bağlı olarak ticaret hacmini artırarak yabancı yatırımcılar için kıtayı daha cazip bir hale getireceği belirtilmektedir (European Commission, 2000: 7; 2002: 6).

Tüm bu nedenlerle genişlemenin rekabet edebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma açısından, Birliği küresel anlamda daha da güçlendireceği sonucuna varılmaktadır (European Commission, 2002). Mikro düzeyde genişlemenin büyüme ve istihdam için yeni fırsatlar yaratacağı ifade edilmektedir (Presidency Conclusion, Lizbon, 22-23 Mart 2000: 1; Stokholm, 23-24 Mart 2001: 1; Brüksel, 20-21 Mart 2003: 30). Sektörel bazda özellikle enerji, ulaşım ve telekomünikasyon gibi ağ endüstrileri için entegrasyon ve daha fazla bağlantı sağlayacağı not edilmektedir (Presidency Conclusion, Brüksel, 20-21 Mart 2003: 4; European Commission, 2000: 7).

Birbiri içerisinde örüntülenmiş olan ahlaki ve siyasi-etik gerekçeler MDA genişlemesini her şeyden önce kıtadaki bölünmüşlüğü sonlandıracağından, siyasi ve tarihsel bir sorumluluk olarak addetmektedir. Her üç AB organı da siyasi-etik temellendirme üzerinden genişlemeyi tarihsel ve siyasi bir sorumluluk olarak tanımlamakta ve kıtada barış ve istikrarın tesisi ile ilişkilendirmektedir. Tarihsel açıdan Soğuk Savaş’ın neden olduğu parçalanmışlığa dikkat çekilerek genişlemenin, esasında Avrupa’nın siyasi olarak yeniden birleştirilmesi anlamına geldiği sıklıkla vurgulanmaktadır (Presidency Conclusion, Madrid, 15-16 Aralık 1995: 36; Laeken, 14-15 Aralık 2001; Brüksel, 24-25 Ekim 2002; Kopenhag, 12-13 Aralık 2002: 1). Bu amaçla Parlamento (2000) şu tespitleri paylaşmaktadır: “*Sovyet işgaliyle bölünmüş MDA’nın barış, güvenlik, refah ve istikrar alanlarında birleşmesi AB’nin tarihi görevi ve politikalarının kapsayıcı hedefi olmayı sürdürmektedir.*” Benzer şekilde 2003 yılındaki Atina Deklarasyonu’nda yer alan şu ifadeler dikkat çekmektedir (Presidency Conclusion, Atina, 16 Nisan 2003: 1):

Başarımız benzersizdir. Bu Birlik, yüzyıllarca süren çatışmalara son vermek ve kıtadaki eski bölünmeleri aşmak için ortak kararlılığımızı temsil etmektedir. Bu Birlik, işbirliğine, farklılıklara saygıyı ve karşılıklı anlayışa dayalı yeni bir geleceğe yönelme isteğini temsil etmektedir.

Referanslar aynı zamanda Birlik değerlerinin yayılması yoluyla AB’nin dönüştürücü gücü üzerine odaklanarak, genişlemeyi ortak geleceğin inşası olarak resmetmektedir. İkna aracı olarak en sık tekrar edilen kelimeler *barış, güvenlik, istikrar ve refah* olmuştur (Presidency Conclusion, Madrid, 15-16 Aralık 1995: 23; Brüksel, 16 Haziran 2006: 17; Kopenhag, 12-13 Aralık 2002: 1; European Commission, 2002: 8; 2004: 2; 2005: 12). MDA genişlemesi

kıtada muhtemel krizleri önlemesi; barış ve özgürlüğü sağlaması, siyasi istikrarı kurması hasebiyle sıklıkla övülmüştür (European Commission, 2000: 4; 2001: 4). Ayrıca üyelik koşullarından olan *özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı ve temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü*, (Presidency Conclusion, Madrid, 15-16 Aralık 1995: 24; Brüksel, 14-15 Aralık 2006: 2; European Commission, 2000: 15; 2002: 9; 2005: 6) üzerine odaklanılmakta ve Birliğin genişleme stratejisi ile esasında MDA'da tarihsel bir misyonu yerine getirerek bu değerlerin yayılmasını sağladığı iddia edilmektedir. Komisyon'a göre AB, genişleme politikası ile bu değerleri yaymak suretiyle bölge ülkelerinde demokratik rejimler tesis etmektedir (European Commission, 2005: 2). Bu nedenlerle genişleme Birliğin en güçlü politika aracı olarak resmedilmektedir (European Commission, 2005: 2).

Genişleme ile ilgili ortaya çıkan ahlaki referansların hemen hemen tamamı propaganda mahiyetinde olup ekseriyetle slogan şeklinde ortaya çıkmaktadır: "*Genişleme, AB için tarihi önemini koruyor!*" (Presidency Conclusion, Berlin, 24-25 Mart 1999: 11); "*Bu başarı, Avrupa halklarının bir araya gelmeye kararlı olduklarını göstermektedir.*" (Presidency Conclusion, Kopenhag, 12-13 Aralık 2002: 1). Bir sonraki yıl "*Birliğimiz kolektif bir projeyi temsil ediyor: Geleceğimizi değerler topluluğu olarak paylaşacak bir proje... Bizim Avrupa'mız herkesin Avrupa'sıdır.*" (Presidency Conclusion, Atina, 16 Nisan 2003: 1-2) ifadeleri ile genişleme için ortak bir vurgusu tekrarlanmaktadır. Benzer şekilde siyasi-etik tezlerde de slogan temalı ifadeler gözlemlenmektedir: "*Bu, sadece bir genişleme değildir. Aslında, kıtamızı bir araya getirmek demektir. Bölünmeden birliğe, çatışmadan istikrar eğilimine, ekonomik eşitsizlikten Avrupa'daki farklı bölgelerde daha iyi yaşam şansına geçmektir.*" (European Commission, 2000: 3). "*Nesiller boyu süren ayrışma ve çatışmadan sonra AB, barışçıl bir şekilde birleşik Avrupa'yı yaratmaktadır.*" (European Commission, 2005: 2).

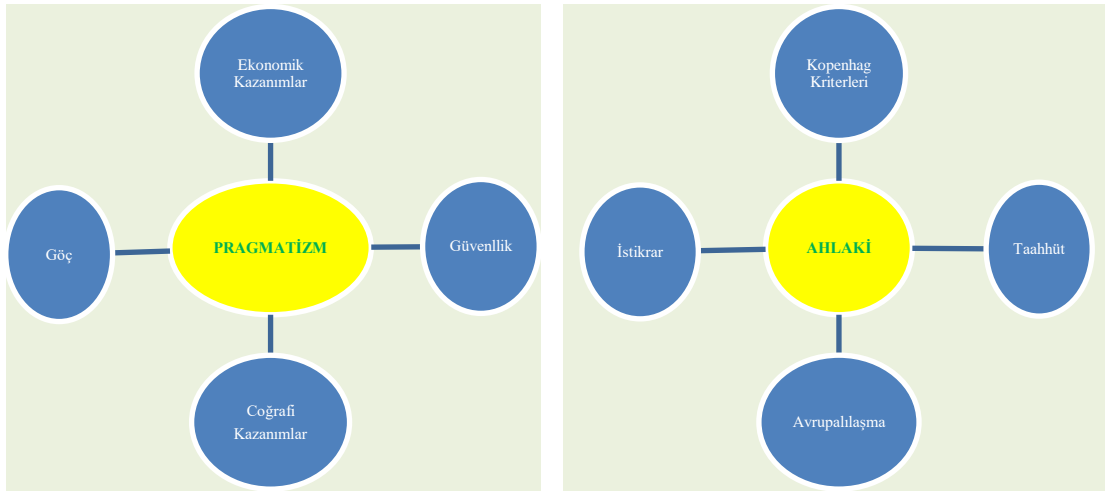
Genişleme sadece uzun yıllar süren bölünmüşlüğü ortadan kaldırmakla kalmayacak, aynı zamanda sosyo-ekonomik temelli muhtemel yeni bir bölünmüşlüğü önleyerek (European Commission, 2000: 4; 2001: 4) yeni tehdit ve sorunlarla mücadele adına gelecek nesillere siyasi ve ekonomik açıdan daha güçlü bir kıtayı miras bırakacaktır (European Commission, 2001: 4; 2002: 6). Bu açılardan genişleme Birliğin devredemeyeceği tarihsel bir sorumluluk ve dahi zorunluluk olarak resmedilerek (European Commission, 2005: 2) '*tarihindeki en önemli gelişme*' olarak tanımlanmaktadır (European Commission, 2003: 3).

Tüm bu kazanımlara rağmen genişlemenin küreselleşmeyle beraber Birlik için muhtemel tehdit ve maliyetlerine dikkat çekilmektedir (Presidency Conclusion, Göteborg, 15-16 Haziran 2001: 1). İlk olarak kurumlar ve fonksiyonları ile Birliğin kapasite yönetimi gündeme getirilmektedir (Presidency Conclusion, Torino, 29 Mart 1996: 1; Köln, 3-4 Haziran 1999: 20; Santa Maria da Feira, 19-20 Haziran 2000: 1). İkinci olarak Birlik antlaşmalarının revizyonu üzerine yoğunlaşmış (Presidency Conclusion, Köln, 3-4 Haziran 1999: 20), daha özelde Birliğin kurumsal yapısı, oy verme ve karar alma sistemi ile komisyonerliklerin dağılımı gibi konularda doğan revizyon ihtiyacına dikkat çekilmiştir (Presidency Conclusion, Korfu, 24-25 Haziran 1994: 11). İkinci olarak genişleme sonrasında doğu ve güney sınırlarında ortaya çıkabilecek tehditlere dikkat çekilmiş (Presidency Conclusion, Korfu, 24-25 Haziran 1994: 1); özelde ise sınır yönetimi (European Commission, 2001: 7; Presidency Conclusion, Brüksel, 16-17 Ekim 2003: 9), nükleer güvenlik (Presidency Conclusion, Köln, 3-4 Haziran 1999: 22) ve sınır antlaşmazlıkları (Presidency Conclusion, Helsinki, 10-11 Aralık 1999: 1) gibi genişlemenin ortaya çıkaracağı muhtemel sorun ve tehditler sıralanmıştır.

6. Batı Balkanlar Genişlemesi

Komasyon'un Batı Balkanlar genişlemesine ilişkin sav ve tespitleri belgelerin özellikle giriş kısımlarında yer almaktadır. Amacına uygun olarak belgelerde Kopenhag Kriterleri açısından aday ve potansiyel aday ülkelerin uyum süreçleri ve reformlar ile fasılların durumu, ekonomik görünüm, mali yardımlar (özellikle Katılım Öncesi Aracı - IPA) detaylandırılmaktadır. Özeldde ise geçmişle yüzleşme, bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi, Kosova sorunu, vize serbestisi süreci, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliği konularının ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. İkinci olarak hem AB'nin hem de Batı Balkanların yıllar içerisinde değişen gündemi belgelere doğrudan yansımaktadır. 2008'den itibaren küresel finansal kriz, son iki yıldır da mülteci krizi konularına odaklanıldığı görülmektedir.

MDA genişlemesinde olduğu gibi Batı Balkan genişlemesi için de en fazla pragmatik nedenlere referanslar verilmektedir. Özellikle 2008-2010 arasında yayınlanan belgelerde, genişlemenin muhtemel kazanımlarına işaret edilmektedir. Pragmatik referansları, Avrupa norm ve değerlerinin yayılması üzerine oturan ahlaki referanslar takip etmektedir. Etik-siyasi referanslar ise bazı yıllar hiç yer almazken belgelerde sınırlı sayıda kalmıştır.

Şekil 4: Batı Balkanlar Genişlemesinde Ortaya Çıkan Ana Temalar

Şekil-4'te sıralanmış olan Batı Balkan genişlemesinin AB için yaratacağı muhtemel kazanımlar: I) güvenlik, II) coğrafi konumun sağladığı fırsatlar, III) ekonomik kazanımlar ve son olarak IV) göç konularına odaklanmaktadır. 2006 yılı genişleme strateji belgesinde bölgesel işbirliğinin Batı Balkanlarda uzun vadeli istikrar, ekonomik kalkınma ve uzlaşma için önemini koruduğunun altı çizilmekte ve bunun ekonomik büyüme, istikrar ve güvenlik açısından AB için belirgin kazanımlar sağlayacağı ifade edilmektedir (European Commission, 2006: 8). Benzer şekilde 2007 yılında genişlemenin ticaret ve yatırım açısından yaratacağı fırsatlara (European Commission, 2007: 7) bununla birlikte enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, trans-Avrupa ulaşım ağları ve çevrenin korunması hususlarında Balkanların coğrafi konumuna dikkat çekilmiştir (European Commission, 2010: 3; Presidency Conclusion, Brüksel, 26-27 Haziran 2014: 10; Brüksel, 23-24 Ekim 2014: 9).

Bahsi geçen belgelerde 2000’li yıllardan itibaren Avrupa’nın güvenliği için bölgesel istikrar ve refaha olan ihtiyaca vurgu yapılmaktadır (European Commission, 2008: 2). Bu amaçla bölge ülkeleri ile işbirliği Birliğin ODGP üzerinden değerlendirilmekte (Presidency Conclusion, Brüksel, 13-14 Aralık 2012: 9), bölgedeki barış, refah ve istikrar yine coğrafi konumu nedeniyle Birliğin ile ilintilendirilmektedir (Presidency Conclusion, Köln, 3-4 Haziran 1999: 27; Lizbon, 23-24 Mart 2000: 7; Stokholm, 23-24 Mart 2001: 8). Bu nedenlerle Parlamento (2000: 5-6) AB’nin bölgeye yönelik siyasi katılımını yoğunlaştırması ve güçlendirmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca Birliğin terörle (Presidency Conclusion, Brüksel, 18 Aralık 2015: 4), doğal veya insan kaynaklı felaketlerle ve iklim değişikliğiyle mücadele ile muhtemel krizleri önlemede bölge ülkelerini gündemine aldığı görülmektedir (Presidency Conclusion, Brüksel, 7-8 Şubat 2013: 38).

Suriye iç savaşını takiben ortaya çıkan mülteci meselesinin her yıl belgelerde işlendiği gözlemlenmektedir. Bu amaçla genişleme üzerinden kurumsallaştırılmış olan iş birliğinin, mülteci krizi hususunda AB’nin elini güçlendirdiği vurgulanmaktadır (European Commission, 2015: 2; Presidency Conclusion, Brüksel, 17-18 Mart 2016: 2). Balkan güzergâhı üzerinden devam eden kitlesel göçün yönetimi ve suç şebekeleriyle mücadelede bölge ülkeleriyle iş birliğine olan ihtiyaca dikkat çekilmekte (Presidency Conclusion, Brüksel, 16 Ekim 2015: 2), bu amaçla Birliğin kaçakçılığa karşı aday ülkelere verdiği desteğin devam edeceği belirtilmektedir (Presidency Conclusion, Brüksel, 28 Haziran 2016: 1).

Tüm raporlar içerisinde genişlemenin, AB açısından ortaya çıkaracağı kazanımların sistematik sıralandığı yıl, 2014 yılı olmuştur:

(1) Avrupa'yı daha güvenli bir yer haline getirir. Katılım süreci vasıtasıyla demokrasi ve temel hakları teşvik etmekte, sınır ötesi suçların etkilerini azaltarak aday ülkelerde hukukun üstünlüğünü pekiştirmektedir. Mevcut genişleme politikası Batı Balkanlarda barış ve istikrarı güçlendirmekte ve 1990'larda yaşanan savaşların ardından toparlanma ve uzlaşmayı desteklemektedir. **(2) Enerji, ulaştırma, hukukun üstünlüğü, göç, gıda güvenliği, tüketicinin ve çevrenin korunması ve iklim değişikliği** konularında entegrasyonu ve iş birliğini sağlamak suretiyle bireylerin yaşam kalitesinin yükselmesine katkı sağlar. Genişleme, yüksek standartlarımızın sınırlarımız ötesinde uygulanmasını sağlamakta ve böylelikle, AB vatandaşlarının örneğin ithal kirlilikten etkilenme riskini azaltmaktadır. **(3) Refah düzeyimizi yükseltir.** Daha büyük bir Avrupa daha güçlü bir Avrupa demektir. 2012 yılında AB'de kaydedilen GSYH 13 trilyon Avro tutarda olup dünya GSYH'nin %23'üne tekabül etmektedir. Bu ülkelerin AB'ye üye olması hem söz konusu ülkelere hem de üye devletlere fayda sağlamıştır. AB genişledikçe, şirketlerimize, yatırımcılarımıza, tüketicilerimize, turistlerimize, öğrencilerimize ve mülk sahiplerimize yönelik fırsatlar da artmaktadır. Daha büyük bir tek Pazar yatırımcılar için daha caziptir: Dünyadaki diğer ülkelerden AB'ye yapılan doğrudan yabancı yatırımın GSYH'ye oranı 2004 yılındaki katılımın ardından iki katına çıkmıştır. (2004 yılında %15,2 iken 2012 yılında %30,5) (European Commission, 2014: 3).

Genişleme politikasının meşrulaştırılması amacıyla siyasi koşulluluk üzerinden bölgede istikrarın tesisi ve Avrupalı değerlerin yayılmasına vurgu yapılmaktadır. Özellikle giriş ve özet kısımlarında Kopenhag Kriterleri'nin üyeliğin temel koşulu olduğu hatırlatılmaktadır.

MDA örneğinde gözlemlendiği gibi Batı Balkanlar için de demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve ekonomik liberalleşmenin altı çizilerek AB'nin dönüştürücü gücü hatırlatılmaktadır (European Commission, 1999; 2005: 2; Brüksel, 26-27 Haziran 2014: 14). 2009-2012 yılları arasında hem genişleme strateji belgelerinde hem de Zirve Sonuç Bildirgelerinde “*Batı Balkanlar'ın geleceği AB'de yatmaktadır.*” ifadesi ile AB'nin taahhüdü tekrarlanmış ve Avrupalılaştırmanın gerçekleşmesi durumunda üyeliğin mümkün olabileceği yinelenmiştir. Kopenhag Kriterlerinin 20. yılı olan 2013 yılında “*Kopenhag Kriterlerinin Yirminci Yılı Önce Temel Kriterler – Hukukun Üstünlüğü, Demokrasi ve Ekonomi*” özel başlığı kullanılarak AB'nin kendi norm ve değerlerini genişleme stratejisi üzerinden aday ülkelere yayma misyonu bir kez daha vurgulanmıştır.

MDA genişlemesinin aksine, belgelerde ortak kimliğe vurgu yapan etik-siyasi referansların hemen hemen hiç yer almadığı gözlemlenmektedir. Kurumlar içerisinde sadece Parlamento, Batı Balkanların inkâr edilemeyecek biçimde Avrupa'nın bir parçası olduğunu belirtmiştir (European Parliament, 2008: 4). Özel olarak 2005 yılında kullanılan “*AB, kendi kıtasında güvenlik, istikrar ve refahı sağlama hususundaki sorumluluklarını terk edemez.*” (European Commission, 2005: 2) ifadesi ile 2011 yılındaki “*Gerek AB'nin taahhütleri, gerek bölgenin tarih ve coğrafyası muvacehesinde, gerekli koşullar yerine getirildiğinde, Batı Balkanların tümü AB'ye dâhil olana kadar 'tamamlanmamış görev' mevcudiyetini sürdürecektir.*” (European Commission, 2011: 4) ifadesi, istisnai etik-siyasi referanslar olarak ortaya çıkmaktadır.

7. Değerlendirme ve Sonuç

AB'nin önemli dış politika araçlarından olan genişleme, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ivme kazanmıştır. 2000'lerin başında gerçekleşen MDA genişlemesi, bölge ülkelerinin dönüşüm ve demokratikleşme sürecine önemli katkılar sağlamıştır. Bu açıdan Birliğin dönüştürücü gücünden ve bir ‘değerler’ Avrupa’sından bahsetmek mümkündür. Genişleme her şeyden önce kıtada uzun yıllar süren doğu-batı bölünmüşlüğü ortadan kaldırmıştır. Hâlihazırdaki yoğun gündemine ve küresel krizlere rağmen genişleme Birlik için önemini korumaktadır ve süreç Batı Balkanlar için yeni başlamıştır denilebilir. Görece artan ve siyaseten güçlenen AB karşıtı aktörler ve buna bağlı kutuplaşma ve karşıtlık hemen her konuda olduğu gibi genişleme gündemini de etkilemektedir. Bu nedenlerle Batı Balkan ülkelerine üyelik perspektifi sunan Birliğin genişleme için hangi söylemleri, hangi gerekçelerle öncüllediği ve hangi meşrulaştırma araçlarını kullandığı önem arz etmektedir.

İncelemeye konu olan belgeler üzerinden yapılan içerik analizi her iki bölge için de pragmatik nedenlerin öncüllediğini ortaya çıkarmaktadır. Pragmatik nedenler literatürün altını özellikle çizdiği ekonomik ve güvenlik temelli referansları barındırmakla beraber; Batı Balkanlar özelinde coğrafi konuma da vurgu yapıldığı gözlemlenmektedir. MDA örneğinde ise özellikle genişleme sonrası üretim ve tüketimi arttırmak suretiyle genişlemenin ticaret yaratan etkisi üzerinden tek pazara odaklanıldığı görülmektedir.

Öte taraftan Kopenhag Kriterleri üzerinden ülkelerin siyasi ve ekonomik liberalleşme için gerekli koşulları sağlaması gerektiği hatırlatılarak üyeliğin bu kriterlerin yerine getirilmesi ile mümkün olacağı sıklıkla tekrarlanmaktadır. Bu açıdan ahlaki referansların da pragmatik referanslar kadar önemsendiği görülmektedir. Buna dayanarak belgelerin ayrıca legalist bir perspektif sunduğunu iddia etmek de mümkündür. Öyle ki üyeliğin ancak aday ülkelerin ana taahhüt olan koşulları yerine getirmesi ile mümkün olacağını altı çizilmektedir.

MDA örneğinde ortak tarih ve kimlik ile paylaşılan ortak coğrafyaya yapılan referansların aksine, Batı Balkanlar için siyasi-etik referansların yeterince kullanılmadığı görülmektedir.

Bu durum, Batı Balkanların kıta Avrupa'sı için hala bir 'doğu' mu ya da 'öteki' mi olduğu sorusunu akıllara getirmektedir. Fakat adaylık statüsünün verilmiş olması ve hâlihazırda devam eden müzakerelere dayanarak Birliğin, bölge ülkelerini Avrupa'nın bir parçası olarak kabul ettiği sonucuna götürmektedir. Aksi durumda Batı Balkanlar ile ilişkilerin, diğer başka coğrafyalar için çerçeveselendirilmiş olan Komşuluk Politikası perspektifinde devam etmesi beklenebilirdi.

MDA örneğinde geçmiş kapatarak geleceği birlikte ve yeniden inşa etme düsturuna dayanan güçlü söylemlerin Batı Balkanlar özelinde tekrarlanmaması, iki bölgenin mukayesesi açısından belki de en dikkat çeken sonuçtur. Müzakereler yoluyla Batı Balkanlarda oluşacak barış ve istikrar Birliğin menfaatleri ile ilişkilendirilerek görece farklı bir pozisyon alınmıştır. Bu farklılaşmayı her iki bölgenin AB ile ilişkilerini oturttuğu bağlam üzerinden anlamlandırmak mümkündür. Öyle ki MDA ülkeleri, Soğuk Savaşın sona ermesi ile komünizm sonrası geçiş ülkesi özelliği gösterirken, Batı Balkan ülkeleri çatışma sonrası geçiş ülkeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genişleme politikası ve stratejileri için geniş halk kitlelerinin ve AB karşıtı aktörlerin ne oranda ikna olduğu ayrı bir tartışma konusu olmakla beraber kamuoyu yoklamaları, Birlik vatandaşlarının büyük oranda genişlemeye karşı olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat özellikle karar alıcıların ve siyasi elitlerin ne oranda ikna olduğu sorusu önemlidir ve bu konuda literatürde yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu karşıtlığa rağmen, muhtemel bir genişlemenin AB'nin meşruiyetini ve demokrasi açığı tartışmalarını yeniden alevlendirebileceğini tahmin etmek mümkündür.

Son olarak özellikle MDA örneğinde ortaya çıkan ve genişlemeyi değerleri yaymanın bir aracı olarak kurgulayan, daha da önemlisi AB'yi dönüştürücü güç olarak tanımlayan yaklaşım ve tezlerin; üye olduktan sonra Birliğin temel değerleriyle çatışan ve kısmen liberal olmayan bir yöne kayan Macaristan, Bulgaristan ve Romanya gibi ülke örnekleri için yeniden tartışılması kaçınılmazdır.

Kaynakça

- AÇIKMEŞE, S. A., (2004). Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi. *Uluslararası İlişkiler*, 1(2), 1-32.
- AKŞEMSETTİNOĞLU, G., (2011). Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 10(1), 1-18.
- AVRUPA BİRLİĞİ ANTLAŞMASI VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İŞLEYİŞİNE DAİR ANTLAŞMA. [online].<https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2017).
- AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE DELEGASYONU. (2009). *Genişlemeyi Anlamak*. https://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/publications/tr/TR_071123_ENL-Understand_pq.pdf (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2017).
- AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLIĞI. (2011). *22 Haziran 1993 Avrupa Birliği Konseyi Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi*. <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=302&> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2017).
- AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLIĞI. (2017). *Avrupa Birliğinin Genişlemesi*. <https://www.ab.gov.tr/109.html> (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2017).
- AYTUĞ, H. K., (2008). Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Birliği Genişlemesine Bakışı. *Yönetim ve Ekonomi*, 15(1), 149-161.
- BİLGİN, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi: Teknikler ve Örnekler Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- DİNÇ, C., (2011). Avrupa Birliğinin Beşinci Genişlemesi: Ana Temalar ve Faktörler, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 201-233.
- CAROTHERS, T. (1999). *Aiding Democracy Abroad- the Learning Curve*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- COTTA, M., (2007). Domestic Elites in the Transformation of the European Polity: The Case of Italy. *Comparative Studies of Social and Political Elites (Comparative Social Research)*, 23, 137-170.
- DIEZ, T., (2005). Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering Normative Power Europe. *Millennium Journal of International Studies*, 33(3), 613-636.
- DIEZ, T. ve MANNERS, I. (2007). Reflecting on Normative Power Europe. F. Berenskoetter ve M. J. Williams (Eds.). *Power in World Politics* (ss. 173-188). London: Routledge.
- DE VRIES, C. E., (2010). EU Issue Voting: Asset or Liability? How European Integration Affects Parties' Electoral Fortunes. *European Union Politics*, 11(1), 89-117.
- EREN, T. M., (2014). Avrupa Birliği'nin Yumuşak Gücü ve Genişleme Politikasının Geleceği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 359-374.
- EUROBAROMETER. (2003). [online]. http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb59/eb59_rapport_fin_al_en.pdf (Erişim Tarihi: 19 Şubat 2018).

- EUROBAROMETER. (2009). [online].
<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/search/enlargement/surveyKy/744> (Erişim Tarihi: 19 Şubat 2018).
- EUROBAROMETER. (2015). [online].
<http://ec.europa.eu/COMMFronOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2098> (Erişim Tarihi: 19 Şubat 2018).
- EUROPEAN COMMISSION. [1998-2017]. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations – Strategy and Reports*.
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/package_en (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2017).
- EUROPEAN COUNCIL. [1993-2003]. *Conclusions (1993-2003)*.
<http://www.consilium.europa.eu/en/european-council/conclusions/1993-2003/> (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2017).
- EUROPEAN COUNCIL. [1993-2003]. *Conclusions (2004-Present Day)*.
http://www.consilium.europa.eu/register/en/content/out/?typ=SET&i=ADV&RESULTSET=1&DOC_ID=&DOS_INTERINST=&DOC_TITLE=&CONTENTS=&DOC_SUBJECT=CONCL&DOC_DATE=&document_date_single_comparator=&document_date_single_date=&document_date_from_date=&document_date_to_date=&MEET_DATE=&meeting_date_single_comparator=&meeting_date_single_date=&meeting_date_from_date=&meeting_date_to_date=&DOC_LANCD=EN&ROWSPP=25&ROWS=500&ORDERBY=DOC_DATE+DESC (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2017).
- EUROPEAN PARLIAMENT. (2000). *European Parliament Resolution on the Enlargement of the European Union. (COM(1999) 500 - C5-0341/2000 - 2000/2171 (COS))*.
http://www.europarl.europa.eu/omk/omnsapir.so/pv2?PRG=CALDOC&FILE=001004&LANGUE=EN&TPV=DEF&LASTCHAP=17&SDOCTA=1&TXTLST=1&Type_Doc=FIRST&POS=1 (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2017).
- EUROPEAN PARLIAMENT. (2004). *The Committee's Enlargement Activities during the 5th Legislature (1999-2004)*.
http://www.europarl.europa.eu/comparl/afet/enlargement_5leg_en.pdf (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2017).
- EUROPEAN PARLIAMENT. (2017). *Report on Consolidating Stability and Prosperity in the Western Balkans (2008/2200(INI))*.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2f%2fEP%2f%2fNONGML%2bREPORT%2bA8-2017-0351%2b0%2bDOC%2bPDF%2bV0%2f%2fEN>, p.4. (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2017).
- EUROPEAN PARLIAMENT. (2017). *Report on the Annual Report on the Implementation of the Common Security and Defence Policy (2017/2123(INI))*.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2f%2fEP%2f%2fNONGML%2bREPORT%2bA8-2017-0351%2b0%2bDOC%2bPDF%2bV0%2f%2fEN> (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2017).
- EUROPEAN PARLIAMENT. (2017). *The Enlargement of the Union*.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8GjXsDP-ms4J:www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html%3FftuId%3DFTU_6.5.1.html+%&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr&client=firefox-b-ab (Erişim Tarihi: 19 Kasım 2017).

- EUROPEAN UNION. (2016). *EU by Topic: Enlargement*. https://europa.eu/european-union/topics/enlargement_en (Erişim tarihi: 3 Ocak 2018).
- EUROPEAN UNION. (2017). *About the EU – Countries*. https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2017).
- GREEN-PEDERSEN, C., (2007). The Growing Importance of Issue Competition: The Changing Nature of Party Competition in Western Europe. *Political Studies*, 55(3), 607-628.
- HILLION, C. (2002). Enlargement: A Legal Analysis. A. Arnall ve D. Wincott (Eds.). *Accountability and Legitimacy in the European Union* (ss. 401-418). Oxford: Oxford University Press.
- HIX, S. ve LORD, C. (1997). *Political Parties in the European Union*. New York: St. Martin's Press.
- HUNT A. ve WHEELER, B. (2017). *Brexit: All You Need to Know about the UK Leaving the EU*. <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887> (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2017).
- HYDE-PRICE, A., (2006). 'Normative' Power Europe: A Realist Critique. *Journal of European Public Policy*, 13(2), 217-234.
- İKTİSADİ KALKINMA VAKFI (İKV). *AB Genişlemesi*, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=281> (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2017).
- MANNERS, I., (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235-258.
- MARKS, G. ve STEENBERGEN, M., (2002). Understanding Political Contestation in the European Union. *Comparative Political Studies*, 35(8), 879-892.
- MAXCAP. (2016). What do Citizens' Opinions and Perceptions Mean for EU Enlargement?, *European Policy Brief*. https://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy_briefs/policy-brief-maxcap-042416.pdf (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2017).
- MJOSET, L. (1997). Historical Meanings of Europeanisation, *ARENA Working Paper*, 24. http://www.arena.uio.no/news/publications/publ_wp.htm (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2018).
- OĞUZ, G., (2013). EU Enlargement: From a Success Story to Fatigue. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(1), 81-117.
- PIEDRAFITA, S. ve TORREBLANCA J. I., (2005). The Three Logics of Enlargement: Interests Identities and Arguments. *Politique Européenne*, 1, 29-59.
- SCHIMMELFENNIG, F. ve SEDELMEIER, U., (2004). Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*, 11(4), 661-679.
- SCHIMMELFENNIG, F. ve SCHOLTZ, H., (2008). EU Democracy Promotion in the European Neighbourhood Political Conditionality, Economic Development and Transnational Exchange. *European Union Politics*, 9(2), 187-215.
- SCHIMMELFENNIG, F. (2001). Liberal Identity and Postnationalist Inclusion: The Eastern Enlargement of the European Union. L. E. Cederman (Ed.). *The Expansion of*

Western European Regional Organization (ss. 165-186). Boulder: Lynne Rienner Publications.

SJURSEN, H., (2002). Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 40(3), 491-513.

TAGGART, P., (1998). A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems. *European Journal of Political Research*, 33(3), 363-388.

TREATY OF ROME. (1957). [online].
http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2017).

TREATY OF LISBON. (2012). [online]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2012:326:TOC> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2017).

TREATY OF MAASTRICHT. (1992). [online]. https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2017).